

10. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3715-17>
11. Захарін С. В. Інноваційна активність промислових підприємств / С. В. Захарін // Економіка підприємств. – 2006. – № 16. – С. 80-98.
12. Ильшева Н. Н. Финансовая стратегия организации : понятие, содержание и анализ / Н. Н. Ильшева, С. И. Крылов // Финансы и кредит. – 2004. – № 17.
13. Клейнер Г. Б. Стратегии бизнеса : Аналитический справочник / Под общ. ред. акад. РАЕН, д.з.н. Г. Б. Клейнера. – М. : КОНСЗКО, 1998. – 328с.
14. Клейтон М. Кристенсен. Дилема инноватора / Клейтон М. Кристенсен. – М. : Альпина Бизнес Букс. – 2004. – 237 с.
15. Коробейников О. П. Стратегическое поведение : от разработки до реализации / О. П. Коробейников, В. Ю. Колесов, А. А. Трофилова // менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 3.
16. Логвиненко Є. І. Визначення характеристик для опису діяльності інноваційно-активних підприємств / Є. І. Логвиненко, О. М. Кузьменко, М. В. Плетньов // Економіка підприємств. – 2010. – № 38. – С. 45-49.
17. Павлова Л. Н. Финансовый менеджмент / Л. Н. Павлова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА. – 2003. – 269 с.
18. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник / За ред. А. М. Поддєрьогіна. – 7-ме вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2008. – 552 с.
19. Старовойтов М. К. Практический инструментарий организации управления промышленным предприятием / М. К. Старовойтов, П. А. Фомин. – М. : Высшая школа, 2002. – 235 с.
20. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К. : Вид-во ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.
21. Тарасенко О. І. Оцінка інноваційної активності підприємства в системі стратегічного управління / О. І. Тарасенко, О. М. Королько, К. С. Белявська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9 (99). – С. 133-141.
22. Ткаченко А. М. Финансовая стратегия как компонент общей стратегии предприятия в системе управления / А. М. Ткаченко // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – № 5. – С. 19-23.
23. Финансовый менеджмент : учебник ; под. ред. А. М. Ковалевой. – М. : Инфра-М, 2002.

УДК 336.717.061.2

О. І. Тищенко
кандидат економічних наук,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Реалізація захисної функції власного капіталу банківської системи України

Проаналізовано структуру та динаміку власного капіталу банківської системи України в розрізі груп банків за період 2012 р. та першої половини 2013 р. з метою визначення сучасного стану вітчизняних банків з позиції їх стабільності та платоспроможності. Здійснено оцінку ступеня реалізації захисної функції власного капіталу банків за допомогою системи коефіцієнтів. Визначено подальші напрями дослідження власного капіталу банків.

Ключові слова: власний капітал, банк, аналіз, захисна функція, регулятивний капітал, стабільність, платоспроможність.

Е. И. Тищенко
кандидат экономических наук,
Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля

Реализация защитной функции собственного капитала банковской системы Украины

Проанализированы структура и динамика собственного капитала банковской системы Украины в разрезе групп банков за период 2012 г. и первой половины 2013 г. с целью определения нынешнего состояния отечественных банков с позиции их стабильности и платежеспособности. Осуществлена оценка степени реализации защитной функции собственного капитала банков с помощью системы коэффициентов. Определены дальнейшие направления исследования собственного капитала банков.

Ключевые слова: собственный капитал, банк, анализ, защитная функция, регулятивный капитал, стабильность, платежеспособность.

H. Tishchenko
*Ph.D., associate Professor of the Department of banking
of the Ukrainian national University
named after Volodymyr Dahl*

Implementation of protective functions of the equity capital of the banking system of Ukraine

The structure and dynamics of the equity capital of the banking system of Ukraine in the context of groups of banks for the period 2012 and the first half of 2013 is analyzed with the aim to determine the current state of domestic banks in terms of their stability and solvency. The degree of implementation of the protective function of the bank stock for using a coefficient system is estimated. Future directions of research in the banks own capital are determined.

Keywords: own capital of the Bank, analysis, protective function, the regulatory capital, stability, solvency.

Постановка проблеми

В умовах фінансової кризи посилюється й без того жорстка конкурентна боротьба між вітчизняними банками. Гарантом стабільності та платоспроможності окремих банків і банківської системи в цілому є достатній рівень власного капіталу банків. Його особливістю в банківському секторі економіки є здатність захищати інтереси вкладників і кредиторів. Саме від повноти реалізації цієї функції залежить надійність банківської системи та привабливість банків для клієнтів та інвесторів. Отже вдосконалення технології проведення аналізу власного капіталу та його інструментарію сприятиме отриманню результатів, спрямованих для зміцнення захисної функції капіталу банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Характеристику та класифікацію банківського капіталу надано в роботах: А. О. Єпіфанова [1], Л. П. Снігурської [2], О. В. Васюренка [3]. Аналізові банківського капіталу присвячено праці: А. М. Герасимовича та І. М. Парасій-Вергуненко [4], О. В. Яремчук та К. Л. Ларіонової [5], Л. В. Вароди [6], О. О. Папаїки [7] та інших. Нормативно-правове регулювання порядку формування капіталу

банку та його аналізу здійснюється відповідно до норм Закону України «Про банки та банківську діяльність» та Постанову НБУ №368 «Про порядок регулювання діяльності банків» [8; 9].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Утім, переважна більшість наукових робіт зосереджена на визначенні механізму формування власного капіталу, розкритті сутності аналізу капіталу банків, його методів і прийомів, аналізі достатності капіталу. При цьому питання реалізації захисної функції капіталу банківської системи України, спрямовані на забезпечення стабільності та конкурентоспроможності вітчизняних банків в умовах мінливості національного законодавства, є недостатньо вивченими.

Формулювання цілей статті

Метою статті є вивчення передумов удосконалення реалізації захисної функції капіталу, спрямованої на підвищення стабільності та платоспроможності вітчизняних банків.

Виклад основного матеріалу дослідження

Власний капітал є засобами, що належать безпосередньо банку в період його діяльності. Він являє собою кошти та виражену в грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою отримання прибутку. Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності власний капітал банку має незначну питому вагу в сукупному обсязі ресурсної бази банку, що пояснюється специфікою діяльності банків як фінансових посередників. Тому власний капітал у банківській діяльності має дещо інше призначення, аніж в інших сферах підприємництва. Це чітко простежується через функції, які він виконує – оперативну, захисну та регулюючу [4].

Аналіз власного капіталу банку є складним, комплексним завданням, під час розв'язання якого слід урахувати не лише загальний фінансовий стан банку або банківської системи в цілому, а й проаналізувати кон'юнктуру ринку банківських операцій та інші чинники [4, с. 25]. Для визначення загальної ситуації щодо стану банківської системи відносно рівня його забезпеченості власними коштами проаналізуємо власний капітал українських банків у цілому та по групах.

Протягом 2012 р. сукупний розмір власного капіталу банків України збільшився на 9,5% (14,7 млрд. грн.) і становив 170,2 млрд. грн. станом на 1 січня 2013 р. У першому півріччі 2013 р. тенденція щодо збільшення розміру власного капіталу банків збереглася і загальний приріст становив 3,46% (5,88 млрд. грн.). Частка власного капіталу в сукупних пасивах банківської системи України при цьому становила близько 15,1%, що на 0,4% більше ніж у 2011 р. та на 3,5% більше ніж у 2007 році. Така тенденція є, безумовно, позитивною, оскільки сприяє зміцненню банківської системи України.

Серед банків України можна виділити кілька лідерів щодо розміру власного капіталу та аутсайдерів за цим показником. Так на 1 липня 2013 р. до банків лідерів слід віднести ПАТ «Приватбанк», «Ощадний банк» і «Укресімбанк», які належать до першої групи банків. Тоді як банки «Universal Bank», «Кредит-Дніпр» та банк «Київська Русь», які входять до другої групи банків, продемонструвати найменші показники щодо нарощування розміру власного капіталу [10].

Одним із показників банківського капіталу, що відповідає за реалізацію його регулюючої функції, є регулятивний капітал банку. Його мінімальний розмір законодавчо закріплений і повинен становити не менше 120 млн. гривень. Про-

тягом 2012 р. розмір регулятивного капіталу був вищим за зазначений рівень й збільшився на 0,25% (0,46 млрд. грн.), а протягом першого півріччя 2013 р. на 1,03% , що відповідає 5,88 млрд. гривень. При цьому на відміну від власного капіталу розмір регулятивного капіталу перевищує значення статутного капіталу системи в цілому. Збільшення розміру регулятивного капіталу можна вважати позитивним явищем, що створює передумови для стабілізації банківської системи країни.

Після надання загальної оцінки змінам розміру власного капіталу банків слід розглянути його структуру. Визначимо частку окремих складових власного капіталу українських банків (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз структури сукупного власного капіталу банківської системи України

Балансові показники	У цілому по банківській системі України					
	01.01.2012, млн. грн.	Питома вага, %	01.01.2013, млн. грн.	Питома вага, %	01.07.2013, млн. грн.	Питома вага, %
Статутний капітал	171865	110,53%	176 239	103,55%	177086	100,57%
Резервні та інші фонди банку (у т.ч. резерви переоцінки)	25919	16,67%	32 335	19,00%	25681	14,58%
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-51552	-33,15%	-50 947	-29,93%	-46418	-26,36%
Інший власний капітал	9256,00	5,95%	12 570	7,39%	19732	11,21%
Усього власного капіталу	155488,00	100%	170 196	100%	176081	100%

Джерело: розроблено автором на основі [11; 12, с. 30]

Як видно з табл. 1 найбільшу частку в структурі власних коштів банків як і раніше займає статутний капітал банку, яка перевищує в усіх аналізованих періодах 100%, що пояснюється значними збитками банків. Так протягом 2012 – першого півріччя 2013 р. банки отримували збиток, частка якого дещо знизилася з 33,15% до 26,36%, що слід вважати позитивними змінами в складі власних коштів банків. Хоча розмір статутного капіталу протягом аналізованих періодів зріс, його частка знизилася з 110,53% до 100,57%, що є нормальним і передбачуваним явищем, оскільки при цьому збільшуються інші компоненти капіталу. До негативних змін у структурі власних коштів банків України слід також віднести загальне та відносне зменшення розміру резервних та інших фондів банку з 16,67% на 1 січня 2012 р. до 14,58% на 1 липня 2013 р., що є свідченням зниження ступеня захисту банківської діяльності від непередбачених ризиків. До того ж частка резервних та інших фондів банків нижче законодавчо встановленого рівня.

Для більш адекватної оцінки стану банківської системи за розміром банківської капіталу проведемо його аналіз у розрізі груп банків за класифікацією НБУ (табл. 2; 3).

Як видно з табл. 2 і 3 зростання розмірів власного капіталу відбулося по всіх групах банків, проте не рівномірно. Найбільші темпи зростання продемонстрували банки другої (34,84%) та третьої груп (16,67%). Найменші темпи приросту відмічено за банками першої групи (лише 2,55%). Така динаміка пояснюється перш за все тим, що банки першої групи мають достатньо високий рівень власного капіталу, отже, не потребують його нарощування значними темпами. Тоді

Таблиця 2

Аналіз динаміки капіталу банків першої та другої груп за 2011-2012 роки

Балансові показники	Перша група			Друга група		
	01.01. 2012	01.01. 2013	Відхилення, %	01.01. 2012	01.01. 2013	Відхилення, %
Статутний капітал	99496	93832	-5,69	40338	41865	3,79
Резервні та інші фонди банку	16892	23122	36,88	2817	3696	31,20
Непокритий збиток	-20744	-19234	-7,28	-22974	-18984	-17,37
Інший власний капітал	6146	6665	8,44	2970	4 640	56,23
Усього власного капіталу	101790	104385	2,55	23151	31217	34,84

Джерело: розроблено автором на основі [11, с. 31]

Таблиця 3

Аналіз динаміки капіталу банків третьої та четвертої груп за 2011-2012 роки

Балансові показники	Третя група			Четверта група		
	01.01. 2012	01.01. 2013	Відхилення, %	01.01. 2012	01.01. 2013	Відхилення, %
Статутний капітал	10020	17284	72,50	22011	23259	5,67
Резервні та інші фонди банку	1976	1853	-6,22	4233	3 663	-13,47
Непокритий збиток	-2228	-8553	283,89	-5607	-4 177	-25,50
Інший власний капітал	60	882	1370	80	383	378,75
Усього власного капіталу	9 828	11466	16,67	20717	23128	11,64

Джерело: розроблено автором на основі [11, с. 31]

як банки інших груп мусять виконувати обов'язкові вимоги НБУ щодо мінімального розміру капіталу, тому постійно збільшують розмір власного капіталу.

Якщо розглянути структуру власного капіталу, то його розмір перевищував розмір статутного капіталу лише за банками першої групи (табл. 2). Стосовно решти груп таке перевищення виявлено не було, що пов'язано зі значними сумами збитків, виявленими за всіма групами банків. І хоча за банками першої, другої та четвертої груп відмічено певні покращення за цим показником, банки третьої групи збільшили обсяги збитків на 283,89%, що є вкрай негативною динамікою, яка погіршує фінансовий стан банків та знижує його стабільність (табл. 3).

Аналізуючи стан власного капіталу банків, використовують різні види та методи аналізу. Серед них важливе місце посідає метод коефіцієнтів, за допомогою якого виявляють кількісний взаємозв'язок між різними статтями, класами чи групами статей балансу.

Одним із головних напрямів проведення коефіцієнтного аналізу банківського капіталу є аналіз нормативів капіталу.

За підсумками 2012 р. відзначено виконання встановлених Національним банком України економічних нормативів у цілому по банківській системі України. Так значення нормативу регулятивного капіталу (Н1) зросло на 0,455 млрд.

грн. та становило 178,909 млрд. гривень. Натомість значення нормативу адекватності регулятивного капіталу знизилося на 0,84% (Н2, норма не менше 10%) і становило на 1 січня 2013 р. 18,06% при загальному виконанні встановлених вимог НБУ (рис. 1; 2).

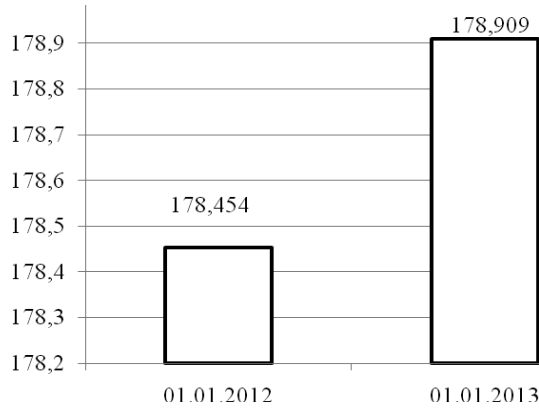

Рис. 1. Динаміка нормативу Н1 за 2012 рік

Джерело: розроблено автором на основі [13]

При цьому динаміка нормативу співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3 не менше 9%) також була негативною, про що свідчить зменшення фактичного значення цього нормативу на 0,07%, що відповідає значенню 14,89% станом на початок 2013 року (рис. 2).

Протягом першого півріччя 2012 р. виявлена динаміка не зазнала значних змін. Таким чином, аналіз виконання економічних нормативів капіталу свідчить про наявність негативної тенденції щодо рівня капіталізації вітчизняних банків, а отже, їхньої стабільності та одночасно привабливості для реальних і потенційних клієнтів та інвесторів.

Окрім аналізу нормативів капіталу для більш повної оцінки стійкості банківської системи України використовують низку показників, серед яких найбільш об'єктивними є: коефіцієнт фінансової стійкості, фінансової незалежності, захищеності коштів клієнтів власним капіталом і коефіцієнт захищеності виданих кредитів власним капіталом.

Нижче представлено аналіз показників достатності капіталу та фінансової стійкості банківської системи України в розрізі чотирьох груп банків.

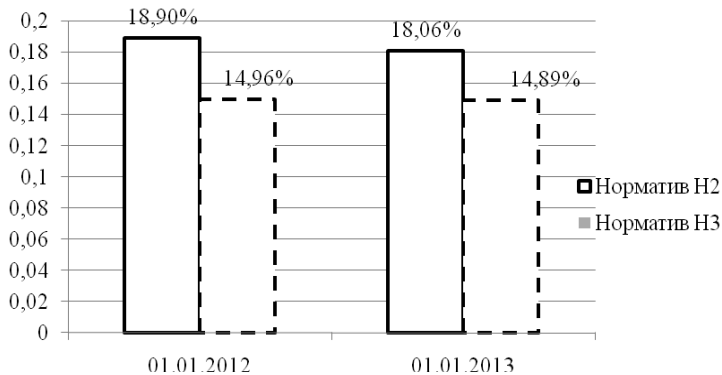

Рис. 2. Динаміка нормативів Н2 та Н3 за 2012 рік

Джерело: розроблено автором на основі [13]

У цілому по банківській системі значення показника фінансової стійкості протягом 2012 р. та в першому півріччі 2013 р. майже не змінилося та дорівнювало 15%, тобто залишалося в межах рекомендованих значень (8-15%). Протягом 2012 р. та на початку 2013 р. виявлено незначну динаміку щодо значення коефіцієнта в межах 1% за групами банків. Найвищий ступінь забезпеченості ризикових вкладень банків їх власним капіталом виявлена за банками четвертої групи (20%), найнижча – за банками третьої групи (11%).

Аналіз незалежності банківської системи за однойменним показником виявив, що банківська система залишається достатньо незалежною й стійкою до кон'юнктурних ринкових коливань, оскільки значення показника протягом 2012 р. становило 18%, що відповідає рівневі незалежності найбільших банків та першої групи та оптимальним значенням показника (15-20%). Найвищою є незалежність малих банків четвертої групи (25%), тоді як банки третьої групи мали показник фінансової незалежності близький до оптимальних значень, що становив 13%. Однак протягом першого півріччя при загальному зниженні показника незалежності по банківській системі в цілому та по ряду груп банки третьої групи дещо підвищили значення до 14%, що є позитивним моментом.

Наступним показником, який використовують для оцінки достатності власного капіталу банків є коефіцієнт захищеності коштів клієнтів власним капіталом. У цілому по банківській системі протягом 2012 р. відбулося збільшення показника на 0,13 і становило 3,51. У першому півріччі 2013 р. така негативна динаміка збереглася і загальний приріст за показником становив 0,18. Аналіз у розрізі груп банків показав, що найкращі значення показника за результатами 2012 р. та першої половини 2013 р. зафіксовано за банками четвертої групи – перевищення залучених коштів клієнтів над власним капіталом становить не більше 2,9 раза. Найбільші значення коефіцієнта, а отже, найгірші продемонстрували банки третьої та першої груп, що дорівнює значенням – 5,41 та 3,55 відповідно, хоча обидва показники не перевищили критичного значення показника (9,0). Отже, у цілому по банківській системі та в розрізі банків залучені кошти клієнтів перебувають на високому рівні захищеності власним капіталом, проте тенденція щодо її зниження вже намічається.

Середнє значення показника захищеності наданих кредитів по банківській системі за результатами 2012 р. та першої половини 2013 р. дещо зменшилося і станом на 1 липня 2013 р. становило 4,08, що удвічі менше критичного максимуму. Це позитивно характеризує спроможність банків повернути залучені кошти за умови неповернення кредитів. При цьому показник забезпеченості кредитів капіталом протягом 2012 р. зменшився серед банків першої та другої груп. До банків, які характеризуються найбільшим ступенем захищеності наданих кредитів, належать банки четвертої групи (значення показника захищеності дорівнювало на 1 липня 2013 р. – 3,15, що порівняно з початком року зросло на 0,11). Кредити, надані банками, які належать до найбільших (перша група) і середніх (третья група) є найменш захищеними, а значення показника, відповідно, є більш наближеним до критичного максимуму (9,0) і станом на 1 липня 2013 р. становило 4,32 та 4,49 відповідно (тоді як на початок року – відповідно 4,91 та 4,26).

У цілому, слід відзначити досить високий ступінь захищеності кредитних операцій власним капіталом, що дає підстави на подальшого нарощення кредитного портфеля за умови збереження достатнього рівня фінансової стійкості вітчизняних банків.

Висновки

За результатами проведеного дослідження реалізації захисної функції капіталу вітчизняних банків можна стверджувати таке. Протягом 2012 р. та в першій половині 2013 р. обсяги власного капіталу вітчизняних банків збільшилися, що є позитивним явищем. Хоча таке зростання відбувалося в банках різних груп нерівномірно. Отримані внаслідок минулих подій збитки в банках усіх груп негативно впливають на структуру капіталу, зменшуючи його загальний розмір та знижуючи захисні функції. Тому статутний капітал більшості банків перевищує загальний розмір власного капіталу. Аналіз виконання нормативів капіталу визначив дотримання всіма банками встановлених НБУ вимог, проте за нормативами Н2 та Н3 виявлено негативну тенденцію, що веде до зниження захисної функції капіталу.

У результаті проведеного аналізу банківського капіталу за допомогою коефіцієнтів було визначено достатньо високий рівень захищеності активів, у тому числі наданих кредитів і зобов'язань, а також залучених коштів, власним капіталом, що, безумовно, позитивно характеризує банківську діяльність і створює умови для подальшого розвитку банківської системи України.

Серед різних груп банків найкращі результати щодо захищеності коштів капіталом, фінансової незалежності та стабільності відмічено в банках четвертої групи, що позитивно впливає на їх стабільність і платоспроможність. Такі результати пояснюються тим, що банки цієї групи повинні постійно підтримувати достатній рівень власного капіталу, виконуючи вимоги НБУ.

Найгірші результати стабільності аналіз виявив у банках третьої групи, що здебільшого продиктовано значними розмірами отриманих збитків, які істотно вплинули на розмір їх власного капіталу, а отже, на його здатність захищати інтереси вкладників і кредиторів.

Таким чином, за досліджувані періоди визначено високий ступінь реалізації захисної функції власного капіталу банківської системи України, особливо в банках четвертої групи. Виявлена позитивна динаміка розміру власного капіталу вітчизняних банків закладає основи зміцнення стабільності банківської системи в подальшому. Оскільки головним чинником, що негативно впливає на структуру власного капіталу банків, є отримані в минулому збитки, подальші дослідження слід спрямувати в напрямі детального аналізу саме цієї складової власного капіталу банків.

Література

1. *Спіфанов А. О.* Операції комерційних банків [Текст] : навчальний посібник / А. О. Спіфанов, Н. Г. Маслак І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
2. *Снігурська Л. П.* Банківські операції та послуги: навчальний посібник / Л. П. Снігурська. – К. : МАУП, 2006. – 456 с.
3. *Васюренко О. В.* Банківський менеджмент [Текст]: навчальний посібник / О. В. Васюренко. – К. : Академія, 2001. – 320 с.
4. Аналіз банківської діяльності [Текст] / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с.
5. *Ларіонова К. Л.* Аналіз достатності власного капіталу банку / К. Л. Ларіонова, О. В. Яремчук // Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць. – 2011. – № 1 (10). – С. 26-31.
6. *Варода Л. В.* Аналіз механізму формування власного капіталу банківських установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prpbu/2010_30/10_30_08.pdf
7. *Папаїка О. О.* Оцінка економічного тяжіння нормативів капіталу, ліквідності та ризику банків / О. О. Папаїка, В. А. Косошов // Бізнес Інформ. – 2013. – № 3. – С. 298-303.

8. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. №2121-III // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>

9. Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28 серпня 2001 р. № 368 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

10. Характеристика развития банков Украины в первом полугодии 2013 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostobankir.com.ua>

11. Аналітичний огляд банківської системи за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_IV_kv_2012.pdf

12. Аналітичний огляд банківської системи за перше півріччя 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_II_kv_2013_review.pdf

13. Банковская система Украины выполнила экономические нормативы в 2012 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.com.ua/2013/01/17/706909/>